

รายงานการวิจัย
การขับเคลื่อนโรงเรียนคุณธรรมในเขตตรวจราชการที่ ๑๐
โดยใช้กระบวนการ SPREAD

สุรียนต์ อินทร์อุดม
และคณะศึกษานิเทศก์ผู้รับผิดชอบโครงการโรงเรียนคุณธรรม สพฐ.
เขตตรวจราชการที่ ๑๐

การวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินงานตามโครงการโรงเรียนคุณธรรม สพฐ.
ประจำปีการศึกษา ๒๕๖๐ ของเขตตรวจราชการที่ ๑๐
(จ.บึงกาฬ,จ.เลย, จ.หนองคาย, จ.หนองบัวลำภู, จ.อุดรธานี)

คำชี้แจง

รายงานการวิจัยเล่มนี้จัดทำขึ้นในส่วนของงบประมาณโครงการโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. ปีงบประมาณ ๒๕๖๐ เพื่อเป็นการขับเคลื่อนนโยบายโรงเรียนคุณธรรม ของรัฐบาลยุคปัจจุบัน (คสช.) ซึ่งผู้ทำวิจัยเป็นผู้รับช่วงทำวิจัยต่อจากศึกษานิเทศก์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาที่ ๑๙ ที่ย้ายไปสังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดเลย ตามเค้าโครงวิจัยเดิมที่ศึกษานิเทศก์เจ้าของเดิมทำไว้ ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร งานวิจัย แนวนโยบาย คู่มือ กฎหมายและสื่อต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. รวมทั้งปรึกษาศึกษานิเทศก์ ผู้บริหารโรงเรียน คุณครูและบุคลากรทางการศึกษาที่มีความเชี่ยวชาญด้านโครงการโรงเรียนคุณธรรมและโรงเรียนวิถีพุทธ แล้วดำเนินการสร้างเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ส่วนนวัตกรรมของโครงการ สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา ได้ดำเนินการจัดสร้างและดำเนินการกระบวนต่างๆ ตามแนวทางที่ได้วางแผนไว้ด้วยดีอยู่แล้ว

ในส่วนของงานเก็บรวบรวมข้อมูล ได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลผ่านทางเว็บไซต์ โดยนำเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลด้านการวิจัย ที่ผ่านการตรวจพิจารณาจากผู้เชี่ยวชาญมาสร้างในกูเกิ้ลฟอร์มให้กลุ่มตัวอย่างได้ ให้ข้อมูลผ่านทางเว็บไซต์ แล้วจึงรวบรวมมาแปลผลอีกครั้งหนึ่ง

ขอขอบคุณศึกษานิเทศก์และเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบโครงการโรงเรียนคุณธรรม ของเขตพื้นที่ทุกท่านที่ให้ความร่วมมือในทุกๆ กิจกรรมที่ร้องขอความช่วยเหลือ ขอขอบคุณผู้บริหารโรงเรียน คุณครู บุคลากรทางการศึกษา และนักเรียนทุกคนที่ให้ความร่วมมือตอบแบบสอบถามบนระบบออนไลน์ และขอขอบคุณทุกๆ ท่านที่ไม่ได้กล่าวในที่นี้ที่ทำให้รายงานการวิจัยเล่มนี้ สำเร็จได้ด้วยดี

ผู้วิจัยหวังว่างานวิจัยเล่มนี้ คงเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาของไทย ต่อโครงการโรงเรียนคุณธรรม และต่อทุกๆ ท่านที่ได้ศึกษาค้นคว้า แล้วนำไปประยุกต์ใช้กับงานการศึกษาในส่วนที่รับผิดชอบของท่าน ให้เจริญก้าวหน้าสืบต่อไป

สุรียนต์ อินทร์อุดม

ศึกษานิเทศก์ สพพ.อุดรธานี เขต ๒

บทคัดย่อ

ชื่องานวิจัย การขับเคลื่อนโรงเรียนคุณธรรมในเขตตรวจราชการที่ ๑๐ โดยใช้กระบวนการ SPREAD

ชื่อผู้ทำวิจัย นายสุรียนต์ อินทร์อุดม

รายงานการวิจัยเล่มนี้จัดทำขึ้นในส่วนของงบประมาณโครงการโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๐ โดยมีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อศึกษาสภาพการดำเนินงานด้านคุณธรรม และเพื่อพัฒนาการขับเคลื่อนโรงเรียนคุณธรรม ในเขตตรวจราชการที่ ๑๐ โดยใช้กระบวนการ SPREAD กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยได้แก่ ศึกษานิเทศก์หรือเจ้าหน้าที่ ผู้รับผิดชอบโครงการโรงเรียนคุณธรรม เขตพื้นที่การศึกษาละ ๑ คน โรงเรียนเลือกโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนคุณธรรม สพฐ. ปีการศึกษา ๒๕๖๐ ในเขตตรวจราชการที่ ๑๐ (อุดรธานี ,หนองคาย, หนองบัวลำภู, เลย, บึงกาฬ) ซึ่งมี ๑๕ เขตพื้นที่การศึกษา (๑๒ สพป.และ ๓ สพม.) โดยการสุ่มแบบเป็นกลุ่ม เลือกเขตพื้นที่ละ ๒ โรงเรียน ในแต่ละโรงเรียน เลือกผู้บริหารโรงเรียนๆ ละ ๑ คน ครูประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ ครูประจำชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ ชั้นเรียนละ ๑ คน ส่วนโรงเรียนขยายโอกาสเพิ่มครูประจำชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ อีก ๑ คน ในโรงเรียนมัธยมศึกษาเลือกครูประจำชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ และครูประจำชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ ชั้นเรียนละ ๑ คน ในส่วนของนักเรียนก็เช่นกัน ให้คุณครูประจำชั้นสุ่มแบบอย่างง่าย เลือกนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ ชั้นเรียนละ ๖ คน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าโรงเรียนเปิดสอนถึงระดับชั้นใด รวมทั้งหมดได้กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย จำนวน ๕๔๙ คน เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ผู้วิจัยดำเนินการสร้างขึ้นเองโดยศึกษาค้นคว้า จากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโครงการโรงเรียนคุณธรรมและโรงเรียนวิถีพุทธ ผ่านการพิจารณาให้ค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับลักษณะเฉพาะกลุ่มพฤติกรรมหรือจุดประสงค์ โดยผู้เชี่ยวชาญ ๓ ท่าน ประกอบด้วย ศึกษานิเทศก์ ผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยผ่านระบบออนไลน์โดยใช้กูเกิ้ลฟอร์ม ซึ่งมีกลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถาม จำนวน ๕๐๘ ฉบับ ผู้วิจัยนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาวิเคราะห์ผลโดยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ เพื่อหาค่าสถิติ ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละและค่าเฉลี่ย ซึ่งได้ผลการวิจัย ดังนี้

ผลการวิจัย

๑. ศึกษานิเทศก์ ได้ทำการการประเมินตนเอง โดย การศึกษาเอกสารเกี่ยวกับโครงการโรงเรียนคุณธรรม สพฐ.ก่อน แล้วประเมินความรู้ความเข้าใจตนเองก่อนออกนิเทศพื้นที่ ให้คำแนะนำ คำชี้แนะ คำปรึกษา เกี่ยวกับการประเมินตนเองของโรงเรียน ผู้บริหารโรงเรียน ครูและนักเรียน โดยให้โรงเรียนทำการวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย สภาพปัจจุบันของโรงเรียนก่อน และให้ผู้มีส่วนได้เสีย ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมดังกล่าว

รวบรวมข้อมูลสารสนเทศโรงเรียนจากแหล่งทุติยภูมิ ลงพื้นที่จริง รวบรวมข้อมูล ณ โรงเรียน ให้สารสนเทศต่อผู้บริหารโรงเรียน ครูและนักเรียนโดยแจ้งหนังสือราชการ ผ่านระบบสารบรรณอิเล็กทรอนิกส์ ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา หรือนำเอกสารออกพื้นที่ไปแจกยังโรงเรียนกลุ่มเป้าหมาย ให้โรงเรียนศึกษาจากเอกสารเอง หรือส่งไฟล์เอกสารอิเล็กทรอนิกส์ ไปให้โรงเรียนเพื่อให้ศึกษาเอง ส่วนการสะท้อนความคิดจะทำ ในการประชุมศึกษานิเทศก์ ของกลุ่มนิเทศ ติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ให้คำแนะนำ คำชี้แจง คำปรึกษา เกี่ยวกับการสะท้อนความคิดแก่ผู้บริหารโรงเรียน ครูและนักเรียน โดยการเยี่ยมนิเทศโรงเรียน รับฟังการสะท้อนความคิดของผู้บริหารโรงเรียน คณะครูและบุคลากรทางการศึกษา ณ โรงเรียนเป้าหมาย ขับเคลื่อนโครงการโรงเรียนคุณธรรมในเขตพื้นที่การศึกษาที่รับผิดชอบ โดย เชิญผู้บริหารโรงเรียน คณะครู บุคลากรทางการศึกษา มาประชุมฟังคำชี้แจง พร้อมให้ทำกิจกรรมการค้นหาคุณธรรมอัตลักษณ์โรงเรียน และหาวิธีการแก้ไขคุณธรรมที่เป็นปัญหาของโรงเรียน รวมทั้งออกพื้นที่ให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษา เกี่ยวกับการดำเนินงานโรงเรียนคุณธรรม แก่ผู้บริหารโรงเรียน คณะครูและบุคลากรทางการศึกษา เก็บรวบรวมข้อมูลด้านบุคลากรจากกลุ่มบริหารงานบุคคล ข้อมูลจำนวนนักเรียนจากกลุ่มงานส่งเสริมการศึกษาทางไกล เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และข้อมูลอื่นๆ จากกลุ่มอำนวยการ กลุ่มนโยบายและแผน กลุ่มนิเทศ ติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ให้คำแนะนำผู้บริหารโรงเรียน คณะครูและบุคลากรทางการศึกษาที่รับผิดชอบโครงการหรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการ ในรูปแบบของเอกสาร เก็บรวบรวมข้อมูลในลักษณะไฟล์อิเล็กทรอนิกส์ ลงในคอมพิวเตอร์ ฮาร์ดไดรฟ์สำรองข้อมูล แผ่น CD หรือ DVD ประเมินสภาพทั่วไปของโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการในปีการศึกษา ๒๕๖๐ เป็นรายโรงเรียน ลงพื้นที่นิเทศ ติดตาม เพื่อประเมินสภาพที่แท้จริง ณ โรงเรียนเป้าหมายที่ข้อมูลไม่ชัดเจน หรือเพื่อศึกษาเป็นรายกรณีศึกษา แนะนำให้โรงเรียนประเมินสภาพความพร้อมของโรงเรียนก่อนดำเนินโครงการโดยใช้ ๔ M ได้แก่ คน (Man) เงินหรืองบประมาณ (Money) วัสดุ (Material) การจัดการ (Management) ประเมินว่าสิ่งใดโรงเรียนมีพร้อม สิ่งใดโรงเรียนขาดแคลน สิ่งใดจำเป็นเร่งด่วน สิ่งใดสำคัญที่สุดหากไม่มีแล้วทำให้โครงการดำเนินต่อไปไม่ได้แน่นอน

๒. ผู้บริหารโรงเรียน ขับเคลื่อนโครงการโรงเรียนคุณธรรม ตามคุณธรรมอัตลักษณ์ของโรงเรียน เช่น สร้างวินัย ใฝ่พอเพียง พร้อมเพรียงอาสา สามัคคี มีวินัย ใส่ใจความพอเพียง ความมีวินัย ความรู้คู่คุณธรรม อยู่อย่างพอเพียง มารยาทงาม รับผิดชอบต่อดี มีวินัย จิตอาสา รู้คุณค่าความพอเพียง พฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวกของผู้บริหาร เช่น มีวินัย ใฝ่พอเพียง ส่งเสริมกิจกรรมจิตอาสา มาทำงานตรงเวลา ซื่อสัตย์ โปร่งใส ความอดทน ถูกต้องเป็นธรรม พฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวกของครูและบุคลากรทางการศึกษา เช่น มีวินัย ใฝ่พอเพียง นำกิจกรรมจิตอาสาสู่นักเรียน ชยัน สอนตรงตามหลักสูตร มีความสามัคคี ความเสียสละ หน้าที่ ความรับผิดชอบ มีเมตตาต่อศิษย์ มีจิตวิญญาณในความเป็นครู เคารพซึ่งกันและกัน อ่อนน้อม รับผิดชอบต่อ พฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวกของนักเรียน เช่น มีวินัย ใฝ่พอเพียง มีจิตอาสา มีความรับผิดชอบ มีวินัย อดออม จิตอาสา เรียนดี มีคุณธรรม มีจิตอาสาและมีความรับผิดชอบ มีสัมมาคารวะ รับผิดชอบต่อ พอเพียง กิจกรรมที่โรงเรียนได้ดำเนินการ

ตามโครงการโรงเรียนคุณธรรมไปแล้ว เช่น กิจกรรมวิถีพุทธ กิจกรรมเกษตรอินทรีย์วิถีธรรมชาติ กิจกรรมกองทุนจิตอาสา โรงเรียนปลอดขยะ การออม กิจกรรมหน้าเสาธง โรงเรียนเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนโครงการโรงเรียนคุณธรรมของโรงเรียน ได้แก่ Best Practice 4H วิถีพุทธ วิถีไทย วิจัยโรงเรียนสุจริต ภาพยนตร์สั้นคุณธรรม โครงการวินัยดีเป็นศรีแก่ตน ในส่วนของการนิเทศภายในผู้บริหารโรงเรียนได้ดำเนินการ ร่วมประชุมวางแผนในการดำเนินโครงการ กิจกรรมต่างๆ พร้อมทั้งสนับสนุน แนะนำ และ ติดตามในการประชุมประจำเดือน สังเกต พฤติกรรม ครู นักเรียน สอบถาม แนะนำ อย่างน้อยเดือนละ ๒ ครั้ง สังเกตพฤติกรรมของเด็กและครู ซึ่งผู้บริหารโรงเรียน ได้ดำเนินการประเมินตามขั้นตอนของแต่ละโครงการ และกิจกรรมนั้นๆ ตามตัวชี้วัดที่กำหนด สอบถาม สังเกต มอบหมายครูรับผิดชอบ สังเกต สัมภาษณ์ รายงานโครงการ ตอบแบบสอบถาม ประเมินสังเกตพฤติกรรมนักเรียน ด้านปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการโรงเรียนคุณธรรม ของโรงเรียน เช่น สภาพแวดล้อม บุคลากร งบประมาณ และสถานที่ ความสามัคคีของบุคลากร ความร่วมมือ ตระหนัก ความเอาใจใส่ในการดำเนินการอย่างต่อเนื่องของบุคลากร ความร่วมมือของคณะครู ชุมชนมีส่วนร่วม ความเอาใจใส่ ติดตาม แก้ไข และสรุป ครูทำเป็นแบบอย่าง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาโดยศึกษานิเทศก์ และผู้ที่เกี่ยวข้อง มานิเทศตั้งแต่ระยะก่อนดำเนินการ ระหว่าง และหลังดำเนินการ ตรวจสอบ แบบสอบถาม แบบนิเทศ ใช้แบบสอบถาม ภาพถ่าย รายงานผ่านระบบออนไลน์ ในส่วนของอุปสรรคปัญหา ที่พบ เช่น ขาดบุคลากรผู้เชี่ยวชาญ มีความรู้ ความชำนาญเฉพาะด้าน งบประมาณไม่เพียงพอ ระยะเวลาบางอย่างดูเร่งรัดไป และสิ่งที่ต้องการได้รับการสนับสนุนมากที่สุด คือ บุคลากรผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านคุณธรรม

๓.ครูและบุคลากรทางการศึกษา ได้สื่อสารสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับคุณธรรมอัตลักษณ์ของโรงเรียน กิจกรรม โดยการอบรมนักเรียนแกนนำในโรงเรียน แล้วให้นักเรียนแต่ละชั้นร่วมกันกำหนดคุณธรรมอัตลักษณ์ห้องเรียน ค้นหาที่มาของปัญหา สาเหตุแล้ววางแผนหาทางแก้ไข ในส่วนของการสร้างนักเรียนแกนนำคุณธรรมในโรงเรียน ได้ดำเนินการคัดเลือกนักเรียนแต่ละชั้นเพื่อเข้ารับการอบรมนักเรียนแกนนำ แล้วอบรมนักเรียนแกนนำมอบหมายให้นักเรียนแกนนำอบรมขยายผลให้นักเรียนทั้งโรงเรียน คุณครูจะบูรณาการคุณธรรมในการเรียนการสอนในชั้นเรียน โดยนำคุณธรรมแทรกเข้าไปในเนื้อหาวิชา นำนักเรียนถอดบทเรียนด้านคุณธรรมไปพร้อมกับการเรียนการสอน ส่วนการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนคุณธรรมในชั้นเรียน คุณครูจะให้นักเรียนถอดบทเรียนว่าเกิดคุณธรรมใดบ้าง สังเกตพฤติกรรมนักเรียนแล้วบันทึก ตามแบบประเมินของแต่ละกิจกรรม โดย การสังเกต สอบถาม แบบประเมินความพึงพอใจ แบบทดสอบ สัมภาษณ์ ผลที่ได้รับที่เกิดกับผู้เรียน เช่น นักเรียนเข้าใจความหมายและสามารถบอกได้ว่าพฤติกรรมใดเกิดคุณธรรมอะไรบ้าง นักเรียนมีระเบียบวินัยมากขึ้น นักเรียน มีพฤติกรรมบงชิ่งที่ดีขึ้น และตรงตามที่กำหนด ส่วนผลที่ได้รับที่เกิดขึ้นกับครู เช่น ครูเอาใจใส่นักเรียนมากขึ้น, ตระหนักในการดูแลนักเรียนทั้งในด้านเนื้อหาและคุณธรรม สร้างบรรยากาศในการจัดการเรียนการสอนดีขึ้น สอนง่ายขึ้น องค์กรความรู้ นวัตกรรมและบทเรียนที่เกิดจากการเรียนการสอน เช่น การเรียนรู้คุณธรรม คุณธรรมนำความรู้ คุณธรรมนำสุขสู่การเรียนรู้ นิทานธรรม ส่วนอุปสรรค ปัญหาที่พบ

เห็นผลซ้ำประเมีนได้ไม่ชัดเจน บุคลากรบางส่วนไม่ให้ความสำคัญ ขาดการต่อเนื่องของกิจกรรม นักเรียนบางส่วนไม่ให้ความร่วมมือ สิ่งที่คุณครูต้องการได้รับการสนับสนุน ได้แก่ งบประมาณในการจัดกิจกรรม บุคลากรที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ การติดตามประเมินผลอย่างจริงจัง การติดตามอย่างใกล้ชิด เวทีในการแสดงผลงาน เป็นต้น

๔. นักเรียน มีส่วนร่วมดำเนินการสื่อสารสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการ เช่น ร่วมหาปัญหาในโรงเรียน ร่วมวิเคราะห์ปัญหาและสาเหตุ ร่วมกำหนดคุณธรรมเป้าหมายที่อยากให้เกิดขึ้นในโรงเรียน กำหนดพฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวก ประชุม เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่โรงเรียนจัดขึ้น นักเรียนได้มีส่วนร่วมบูรณาการคุณธรรมในการเรียนการสอนในชั้นเรียน เช่น กำหนดวิธีการแก้ปัญหาในชั้นเรียนและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ถอดรองเท้าเป็นระเบียบมากขึ้น กำหนดข้อตกลงร่วมกัน ได้ฝึกเล่านิทานคุณธรรม กำหนดพฤติกรรมบ่งชี้เชิงบวกและคุณธรรมเป้าหมายในชั้นเรียน ส่วนผลที่ได้รับจากการที่นักเรียนได้ดำเนินการกิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับคุณธรรม ทั้งในและนอกห้องเรียน ได้แก่ มีความรับผิดชอบในการทำงานมากขึ้น มีวินัยมากขึ้น วิทยากรภายนอกที่นักเรียน ได้เรียนรู้ ได้แก่ พระ บุคลากรในชุมชน วิทยากรที่ครูเชิญมา เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติ แหล่งเรียนรู้คุณธรรม ได้แก่ วัด อุทยานแห่งชาติ บ้านปราชญ์ชุมชน สวนสาธารณะ ตัวอย่างชื่อโครงการคุณธรรม ที่นักเรียนได้จัดทำ เช่น มารยาทดีมีระเบียบ เดินแถวไปโรงอาหาร รับประทานอย่างสุภาพ ห้องเรียนสะอาดปราศจากขยะ ห้องเรียนนำดูน่าอยู่น่าเรียน